Как да променяме изборните правила

Към приобщаващ и основан на доказателства процес на изборна реформа в България

Отчитане на резултатите и изборни технологии

Стоил Цицелков

Европейска асоциация за защита на човешките права, ПИРЕ България
Член на Обществения съвет към ЦИК

Доверието има проверими основания

Кога една промяна създава допълнителна гаранция за резултата?

Обект на оценка	Наблюдаеми признаци
Процесът на реформа	Доказателства, участие, мотивиран отговор
Готовността за прилагане	Проверена процедура, обучение, резервен ред

Метод: документален анализ и структурирано сравнение
на конкретни решения. Без измерен причинен ефект върху доверието.

България: промяна на ролята на машината

Декември 2022 г. Промени в Изборния кодекс

Април 2023 г. Машинно отпечатаните бюлетини се броят ръчно за установяване на резултата.

Оценка на ODIHR Ограничени консултации и липса на широк политически консенсус.

Как са оценени алтернативите, целият работен процес и готовността на администрацията?

Източници: OSCE/ODIHR, предварителна оценка и окончателен доклад, 2023 г.

Нидерландия, 2017: рискът се премества

Решение / наблюдение	Последица за обработката
Ограничено цифрово предаване	Повторно въвеждане на данни
Оценка на Изборния съвет	Допълнителен труд и уязвимости
Препоръка на Fox-IT	Независими потоци и съпоставка

Хартиен документ, отпечатан от същия софтуер, може да възпроизведе същата грешка.

Източници: Kiesraad, 13.06.2017 г. · Fox-IT, Onderzoek OSV en proces, стр. 4–5

Швейцария: преработване и ограничени изпитания – дистанционно интернет гласуване

2019	Отлагане на редовното въвеждане
2020–2021	Експертен диалог и обществена консултация
2022–2023	Нови изисквания, проверки и ограничено подновяване

2026: 2048 електронни гласа остават непреброени в Базел-Щат. Следват спиране на пилота и външна проверка.

Източници: Федерална канцелария, 2019–2023 г. · Базел-Щат, 10.03.2026 г.

Белгия: въвеждане с последователни проверки

Етап	Какво предхожда следващото решение
2007	Проучване на вариантите за нова система
2011	Пилот в 24 секции и независима оценка
2012	Внедряване на системата с хартиен запис
След внедряването	Експертен надзор и публични оценки

Около 5 години от проучването до внедряването.

Близък хардуер. Различна процедура: отпечатване, проверка и сканиране в урната.

Източници: BeVoting / ЕК, 2023 г. · Сенат, 28.03.2012 г. · ABB и SPF Intérieur

Три случая и различни механизми

Случай	Наблюдение	Приложим въпрос
Нидерландия	Повторното въвеждане добавя риск	Независима ли е проверката?
Швейцария	Проверки и консултации променят режима	Как възраженията водят до корекция?
Белгия / Фландрия	Пилот, оценка и последващ надзор	Кога има основания за следващ етап?

Сравняваме качеството на решенията и тяхното изпълнение.
Ефектът върху доверието остава отделен изследователски въпрос.

Авторски сравнителен прочит. Различните технологии ограничават преноса на решения.

Предложение: публично досие на промяната

Елемент	Публичен продукт
Проблем и алтернативи	Данни, причини, сравними варианти
Практическа проверка	Сценарии, резултати и критерии за готовност
Участие	Становища на засегнати групи и специалисти
Мотивирано решение	Приети и отхвърлени възражения с основания
Въвеждане	Отговорности, обучение и резервен ред
Последваща оценка	Проблеми, корекции и изпълнени препоръки

Всеки съществен аргумент получава проследим отговор.

Авторско предложение, основано на GNSEI, Венецианската комисия и разгледаните случаи.

Приложение: проект за контролна проверка

Какво проверяваме?	Какво трябва да зададе проектът?
Общ брой записи	Съпоставими величини и обхват
Гласове по кандидати	Независим прочит и ред при разлика
Обобщени резултати	Връзка със секционните данни и версиите

Пробно изпълнение с предварително зададени отклонения: откриваемост, време, грешки и спазване на процедурата.

Решението за обхвата на контрола следва целта и правните последици.

Реформата трябва да оставя проверима следа

Какво наблюдаваме?

Аргументи с мотивиран отговор
Изпълнени критерии за готовност
Обяснени несъответствия и корекции
Проследено изпълнение на препоръките
Разселдане на новини и неверни твърдения които имат директно отношение към доверието в процеса

По тези признаци можем да оценим процеса на реформа.
Ефектът върху общественото доверие изисква отделно изследване.